

BRANKO PEIĆ

DA LI IZNEVERENI RAJ?

ZA PRIJATELJA SVETU LUKIĆA

Ja bih se usudio da tvrdim da je Milton napisao „Izgubljeni raj“ kada je svoj raj zaista izgubio. On je sa tim gubitkom pre „Izgubljenog raja“ bio nacist. Ili, tačnije, svaka književna aktivnost ne retko, kao i svaka umetnička aktivnost uopšte, učini nam se kao autorovo shvatanje svoga izgubljenog ili izneverenog raja ili, istinitije, kao razumevanje bolne drame sadržane u tome što smo poznanici tuđe da raj nismo ni stekli i da ga izgubiti, dakle, ne možemo.

Ne gubimo i ne zaboravljamo ono što smo imali ili što možemo steći. Raj nismo imali, raj nismo stekli, raj ne možemo steći. Naselja naša ovozemaljska naša su stvarnost i u njima je raj naš, i pakao naš, sama su ona i jedna i druga krajnost; to su krajnosti, koje, kada se ne bi dopunjavale, mi bi sa pravom mogli da kažemo da je bitisanje naše, bitisanje u paklu. Nadanje naše — mi zovemo rajem, ne zavaravamo se. Nadanja naša to su oblasti sreće, ni manje a ni više uslovljena nama samima. Čak i ako i znamo da raja više nema i da je svaki integralni raj nestao onda kada je poslednji staromodni biplan ustupio mesto jačim, savremenijim mašinama koje su postale, sa pravom, vesnici nadzvučnih brzina i njihovog ostvarivanja. Raja je nestalo, naime, kada su talenti ljudi usmereni ka pronalasku ubistvenih oružja nedvosmisleno dokazali svoje nemerljivo efikasne rezultate. Ali, raj naš ovozemaljski sadrži se i u moći uma da pamtí ono što se označava kao čas tame našeg bitisanja svakodnevnog, raj naš ovozemaljski ne bi postojao da stalne tragalačke snage čoveka neiscrpno se ne obnavljaju jer postoje kao stalna obnova i zato, izraz istinitog, permanentnog napretka misli. Tu je i nije raj naš ovozemaljski. I svaka ga molitva što od strane čoveka dolazi učini

manje rajem i manje paklom, u isti mah. Molitve nisu mehanizovana počinjanja dobrote smislu pobeđe života nad smrću; življenje u našim vremenima odveć je složeno da bi ostalo opterećeno suviškom romantike kojoj se gubi trag na putu složenog primenjivanja rezultata moderne nauke.

Da li je raj života sadržan u tome što raznovrsnost manifestacija modernog življenja smemo da identifikujemo sa raskošnim kaleidoskopom čovekovih mogućnosti i sa ostvarenjima što mogućnosti čine realnom osnovom daljih konkretizacija? Ili je raj naš, kao i pakao naš, u stvari, sam čovek modernih vremena naših? Čovek u vremenu, upravo on, pogrešno je označavan, veoma često, samo kao vreme, zar ne? Ali, on prolazi kroz vreme, danas već, izvesno, ostareli homo sapiens koji na sebi ne jednom primećuje znake starenja svoje vrste i onda kada misli o ljubavi kao i o poeziji, o nuklearnoj fizici kao i politici i svesti vremena naših. Prolazi on kao saputnik zbivanja u svome raju i u paklu da bi stalno postajući akter događaja u integralnom smislu, ostvarujući totalitet ličnosti i angažujući se za svoja creda stekao pravo na gubljenje raja svoga i na osećanje ukletosti kojom će poreći ono što mi, ne retko, nazivamo tako olako i označavamo tako nevesto kao pesimizam, skepsu ili dekadenciju.

U vremenu postati svedok sebe i poreći ono što je negacija moći svedočenja, — zar nam se ne čini kao naša najviša istina koja o vratnice svesti svakim časom više, svakim trenom intenzivnije i neumoljivije kuca? Gde su istine: u čoveku ovovremenom kao čoveku koji čini vreme ili u samom vremenu što nečujni svoj huk određuje istinom čoveka?

Upravo u tome je sadržan uslov moje uverenosti da pokušaj individuumu u smislu umetničkog ili naučnog, stvaralačkog uopšte, svedočenja istina ili neistina o svojim saputnicima u vremenu, nije drugo do napori izveden po stazi „punokrvnog egoizma“ (Ibzen) Pitanje je samo da li pojedinac sa željom da svedoči može i ume da svedoči ili ne. No, egoizam tog višeg tipa, da ga tako nazovemo, izveden po niti želje da se svedoči, jeste želja ličnosti da u vremenu obelodani svoje JA; a upravo ova se nužnost potrebe ličnosti za obelodanivanjem i ostvaruje kao potreba za svedočenjem objektivnih vrednosti i činjenica. Čini mi se da je upravo u tome sadržan konformizam potrebe za ostvarenjem umetničkog jednog svedočenja u vremenu, o čoveku u vremenu. Umetnik, saputnik vremena, ili, istinitije, čoveka u vremenu, nije manje nego ličnost što strasno želi da raj vremena svoga sagleda u paklu i paklom odredi i da iz pakla fiksira vrednosti što bitisanje u granici svakodnevnog čini rajem i paklom, samo ne sivom jednoličnošću trajanja! Mudrost kao pobuna protiv vegetiranja, ostala je u celini, istorija produbljenog sećanja na sve napore svedočenja stihom ili melodijom, slikom ili rečju uopšte. A reč, uvek jasna i nemušta, uzburkava istine što nas određuju u vremenu tugom jalovosti ili željom za pobedilačkim, po putu želje je permanentne, hodom našim. Ipak, hod naš uvek je bio manje intenzivan od onoga što ga uslovljava kao istinu naše najintimnije uverenosti o sebi ili, u sebe. Zar nam, uostalom, samosvest nije dovoljna pomoć pri određivanju ciljeva na kojima se nadanja rasplamsavaju više i više? Ili je svako

(NASTAVAK NA 7 STRANI)

REFLEKSIJE

Ušao si kroz prozor. Ne na vrata. Staklo nisi razbio, jer ne čujem prasak lomljenja, ni udar paraćadi o istrulele daske patosa.

Korake tvoje vazdušaste opažam samo. Idu čudnom putanjom praveći arabeske, i od moje sobe šareni ćilim nestvarnosti.

Posećuješ me svakoga dana. Ali nisi onaj koji me je juče pohodio. Sutra nećeš biti ovaj koji si danas. Ti si večan i, bez obzira što dugo živiš, mlad.

Čudna je putanja kojom hođiš!

Soba jo moja memljiva mansarda.

Krovove gledam i maglu kad vetom svojim grad obavija. Pločnik je vlažan daleko. Kljusad mlekađžija, pognutih glava, oplakuju dane kada su kaskata alicama.

Oblaci su mi samo bliski. Oni su moji susedi. Grlio sam ih rukama kada su nepozvani ulazili kroz zidove. Nisam mogao da ih zadržim. Odlazili su odmah, jer nisu imali za što da se zakače te da ostanu praveći mi društvo.

Košćati pipci drhte na tiri prolaznosti. Zategnute nade pucaju, pucaju, pucaju.

Sećam se kada si me prvi put ošinao prelazeći preko mojih očiju. Nisam bio princ, a spavao sam u ljuljašci pod hrastom.

Stajao si nadamnom. Kroz mene nisi mogao da prođeš. Probudio si me svojim prisustvom i ja sam zaplakao. Dole, podamnom, u travi, crna je mrlja pratila njihanje mojih trzaja. Otada ta crna mrlja ide uvek samnom. Ona je moj pratilac nepoželjni.

Otada ti si gledao kako jablan jablani visinama kako kora otpada silovana nemilim sudarima.

Sada — sen je ostala. Sen jablana.

Čeka te da dodješ nepozvan — a mio.

I evo — ulaziš. Sve ti je poznato, a ipak sve hoćeš da dodirneš, na sve da se zadržiš.

Tražiš me, i ne nalaziš.

Povijaš se. Ali, iako si moćan, ne možeš da me dohvaćaš.

Smejem se. Tebi se smejem. Tvojim večnosti, i prolaznosti pauka koga gnečim među prstima.

Okrećem se zidu.

Ne želim da vidim tvoj odlazak, ni tvoje ponovo vraćanje.

II

Zašto si zakucala, na vrata moje mansarde, tako rano? Zašto me budiš i ne daš da usnem? Staklene dvore stalaktita svu noć da obilazim.

Škripom kostiju oglašila si pohod uništenja.

A — mogla si da dodješ, i udješ (bez najavlivanja) kroz razmaknute prste neznački sklopjenih vrata. Mogla si da ostaviš napolju metalni zveket rebara, jer i siktanje tvoga daha dovoljno je da najavi zadnji čin jedne prestave.

Mogla si,

da odigraš sutudo kolo pohlepe, da uzmeš zašto si došla, i da izadješ likujući sramnom pobedom.

Odsjaj fosforasti se slomio kada si snažnostaba zakoračila mojoj postelji.

Negde je, u tom času, zavijao vazduh. Udarao je grane satanski raširene. Bičevao urlajućim besom nezajajljive zveri.

Drhtao je grad, i soba na mansardi. Kao orgulje, kao dvojnice, pištali su otvori izbušenih vrata. Peo se zvižduk zavojitim stepenicama prema krovu, i meni. Otvorene školjke su se sužavale da spreče orgljanje nemani, koja je kričala u meni.

Igrale su senke po zidovima kojih nije bilo. Krpe zavesa su se uvijale. Od poda se uzdizale, kružile sobom, i repom udarale tavanicu. Ona je odzvanjala. Činilo se da žene praherom istresaj ponjave.

Tada si ti zastala iznad mene. Htela si glinu, sa moga lica, voštanom bojom da premažeš.

Dva prazna oka su se sudarila sa sjajem zenica u kojima se stišavala bura. Dva oka, na iskeženom licu sarovosti, ledeno su gledala sprženu biljku nemoći.

A ona —

u sebi je nosila, u svome malom srcu nosila, zračak postojanja koga si htela ubiti.

Dva oka, sprežene, male stabljike, punila su se vitalnošću sposobnom da se odupre.

I tada,

pretvarala si se iz bića u sen, iz seni a ništa.

Nestala si.

Nestankom tvojim sastavili su se zidovi, mirno sanjale zavesa.

Ustao sam.

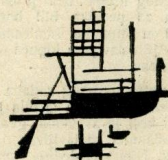
Prozor je nametljivo zvao.

Gledao sam krovove,

i stapove svetlosti koja je tekla prostranim ašcem.

... Zašto si zakucala, na vrata moje mansarde, tako rano? Zašto si me probudila? Zašto mi nisi dozvolila da usnem? Staklene dvore stalaktita svu noć da obilazim...

Dragiša ĆIRIĆ

DA LI IZNEVERENI RAJ?

BRANKO PEIĆ

(NASTAVAK SA 4 STRANE) na danje nemoć predviđanja? I jalova beznađežnost nesaznavanja nužnog i zakonomernog? O, kada bi samo mogli da saznamo tu našu jalovu nemoć svatanja nas samih, — možda bi izlišno postalo pitanje gde počinje raj a prestaje pakao. Možda bi noći, možda bi tame tog sunovratnog gorkog pada bile kraće . . .

Zam: kada stičemo svest o nama samima u vremenu to je početak uplašnosti pred činjenicom našeg proticanja kroz vreme. To je ona divna dobrota uverenosti u život koja odjekuje u grudima petnajstogodišnjaka, na grani drveta, pored gnezda, kada mu se, sa razloga njegovih petnaest godina čini da sve može i da je smrt nešto nestvarno daleko od njega. Još tačnije: mladosti smrt se ukazuje kao nešto daleko nestvarno daleko o čemu ne vredi ni misliti. I ne misli ona na smrt. Čudan paradoks, naime: mladost koja hita da izživi život ne gleda smrti u oči; zrele godine smirenja nose, muškom hrabrošću intonirane elemente poimanja svakog nestanka svih nestanaka. Zar nadanja nisu, dakle, privilegije mladosti?

Nada kao otpor proticanju kroz vreme donosi ličnosti neumitnost potrebe za resumeom svoga odnosa prema okolini. Neopravedno bi bilo prećutati da svaki iskreni resume svojih nada ili otpor, kako hoćete, određujemo na području zahteva našeg „punokravnog egoizma“. Motiv uslova egzistencije ili stalni sadržaj naše etike sa kojom bi pogrešno bilo računati kada se određuju udeli pojedinica u dob-

ru saputnika, — nije drugo do sam naš otpor.

Nismo li tragaoci za ljubavlju i dobroćom?

Nismo li gonići svega što nam daje pravo na osećanje bezbednosti?

Nismo li satkani od nada i otpora?

I od želja da sakrijemo našu permanentnu glad za ljubavlju jednom stalnom što će nas lepšima i boljima činiti do časa kada zauvek zaboravimo na istinu našeg trajanja?

O gonići smo, znam, za ljubavima i dobrotama, srazmerno više postajemo tragaoci što manje nailazimo na ono što tražimo! A tražimo raj u kome otpor prolaznosti neće biti izneveren i sumanito gonjen hukom nižih akcidenција bitisanja, nadam se . . .

I čini mi se da i onaj najmanje artikulisani glas sme da traži jer i on svoj ima raj; i taj raj kao i moj kao i vaš otpor, dakle, prolaznosti dobrote i otpor, tragalaštva, suštini — ne manja.

Uostalom, to je i uslov da raj naš izgubimo ili da ga osetimo kao izneveran. U tom slučaju — iznevereni smo mi, mi budni tragaoci što otvorenih očiju sanjamo strah od svakog rastanka sa onim što shvatamo, sa više ili manje prava, kao neophodno za nas, kao uslov našeg daljeg rasta u kome se, upravo sasvim dečaćki, zaboravlja na proticanje i približavanje času u kome se svi umori naši određuju kao stalni naš dalji, mutni odmor, od nas dalek da ga sagledamo, tada. Zar stoga, nemamo prava da i poeziju, tu čarobno zamašnu avanturu svatimo kao želju za obezbedjivanjem trajanja, ne ret-

ko se pitamo, pretpostavljam . . .

Zar poezija nije otpor izneveravanju našeg raja koji, kao raj, mi u sebi konstruišemo u skladu sa našom fizičkom i mentalnom konstitucijom, u skladu sa navikama i vaspitanjem, stećenim i ovlaš tek primljenim predrasudama? Medjutim, znamo, raj naš poezijom nećemo izneveriti a uvek se raj naš izneverava prekidom ljubavi za nadu ili za otpor efemernosti dobrote. Sama pak ljubav o kojoj je nežna pensikinja Gordana Todorović pevala:

„Volim i samu ljubav prema onima čiji se život na lep način oseća

— to je ona ljubav koju volimo ne ni ja ni vi, već svi, kao svekoliki otpor našem prolaženju kroz vreme. Da, ljubav prema ljubavi — pokušajmo da shvatimo kao uslov dobrote. . . Zato da rajevi naši budu neiznevereni smrću. Da rajevi budu neiznevereni lažju prema poeziji i onome koga punim kapacitetom svoje moralne ličnosti volimo. Da raskide sa onim što vidimo kao našu duboku neophodnost, ne osetimo kao male naše svakodnevne smrti i da trajnost ljubavi bude prologniranje lepšeg i boljeg trajanja.

Otpor mogućnosti izneverenog raja našeg ne jednom uslov je naše poezije, zar ne? Uostalom, ko nadje svoj raj i svoju dobotu ne žali, verujem, i velike uloge da očuva lepotu neophodnog. Iznevereni rajevi ljubavi, smisla i poezije, — ostaju samo male gromuljice što male smrti svedoče kao vesnike istinite, tog stalnog sna bez otpora i nada.

SLOBODA JE GLADNA TEBE

Nepoznata devojko, među milionima nepoznatih. Svejedno da ti si svoje prve laticice razigrala na dalekim, žutim skatovima Azije, da li si prvu svetlost zagrlila na bronzanim gradima Afrike ili si iznikla iz zelenih dlanova Evrope. . . Zar si već sita te žute zemlje kojom su te hranili peska, kojim su te pojili trava, u koje su te oblačili kad sve to hoćeš da okupaš svojom krvlju? . . .

Znam, zemlja nije utolila tvoju glad, rukama svojim hoćeš da kopaš hleb, Pesak ti nije ugasio žedj i kamenim šakama hoćeš da raskineš oblake da iscediš iz njih nekoliko kapi vode. Trave te nisu utoplile, gvozdanim prstima svojim razgrčeš nebo da išćupaš sunce. . .

Ali između tebe i hleba je zemlja, crna, kao grob, od vode te odvaja oblak stalan kao smrt, od sunca te rastavlja nebo veliko i daleko kao pobeda! O, ti, nepoznata devojko među milionima nepoznatih, zar su ti oči zalepljene krvlju kada ne vidiš pregradu smrti između mladosti i sebe!

Ali ipak, ti samo kopaj, rij tu zemlju i razgrči nebo, ti, možda, treba da umreš. Tvoja kosa pomešaće se sa travama, krv će ti pojtiti pesak i napojiće ga. . . tvoje će mlado telo hraniti zemlju i zasitiće je. Ti ćeš tada biti deo zemlje, vazduha, vasiona i pretvorićeš se u besmrtnost. . . Umrećeš, jer SLOBODA je gladna tebe, nepoznata devojko među milionima nepoznatih!

Judita ŠALGO

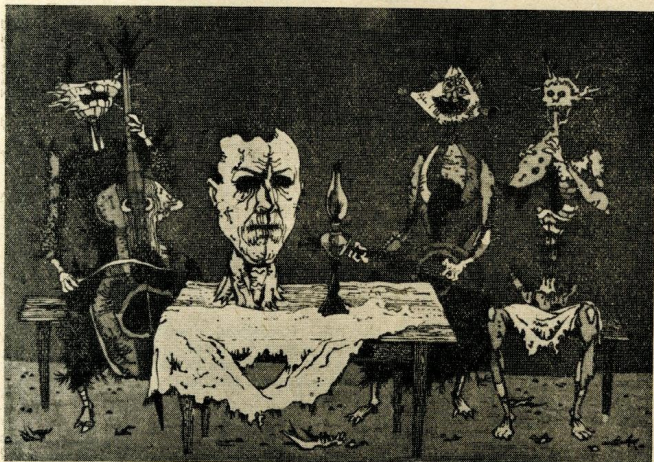
MORE I JA SE RAZUMEMO U SUNCE

More i ja od ponoći pa nadalje živimo jednu stromašnu ljubav koja je nikla u izdubljenom jarku mesečine i ostala orošena prvim snom o suncu kojeg su odneli mornari u svojim mrežama.

More i ja od ponoći pa nadalje silazimo izorani snovidjenjem u nakrivljena ulegnuća masivne tišine i zovemo sa nekog udaljenog dna, dugo zovemo ali samo mreže podrhtavaju sa podočnjacima tuge, obešene o noć, kao odzivi davnih utopljenika. . .

More i ja od ponoći pa nadalje zagrljeni valom udružene samoće, kunemo usnule ribare za pućine otkrovenja dok dogorevamo poslednji mrak ispod kolena i na kristalnim očima sanajmo uglačanu školjku svetlosti kako se razmeće u nama jer more i ja se razumemo u sunce.

Dimitrije NIKOLAJEVIC

FRANCE MIHELIĆ. PRETRES